

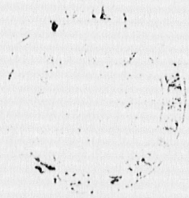
OPEN BRIEF

AAN DEN HOOGEERWAARDEN HEER

G. P. WILMER,

Bisschop van Haarlem.

24

9/10

H. oct. 1337 5

OPEN BRIEF

AAN DEN

HOOGEERWAARDEN HEER

G. P. W I L M E R,

Bisschop van Haarlem,

DOOR

G. M E R Z,

Med. doct.

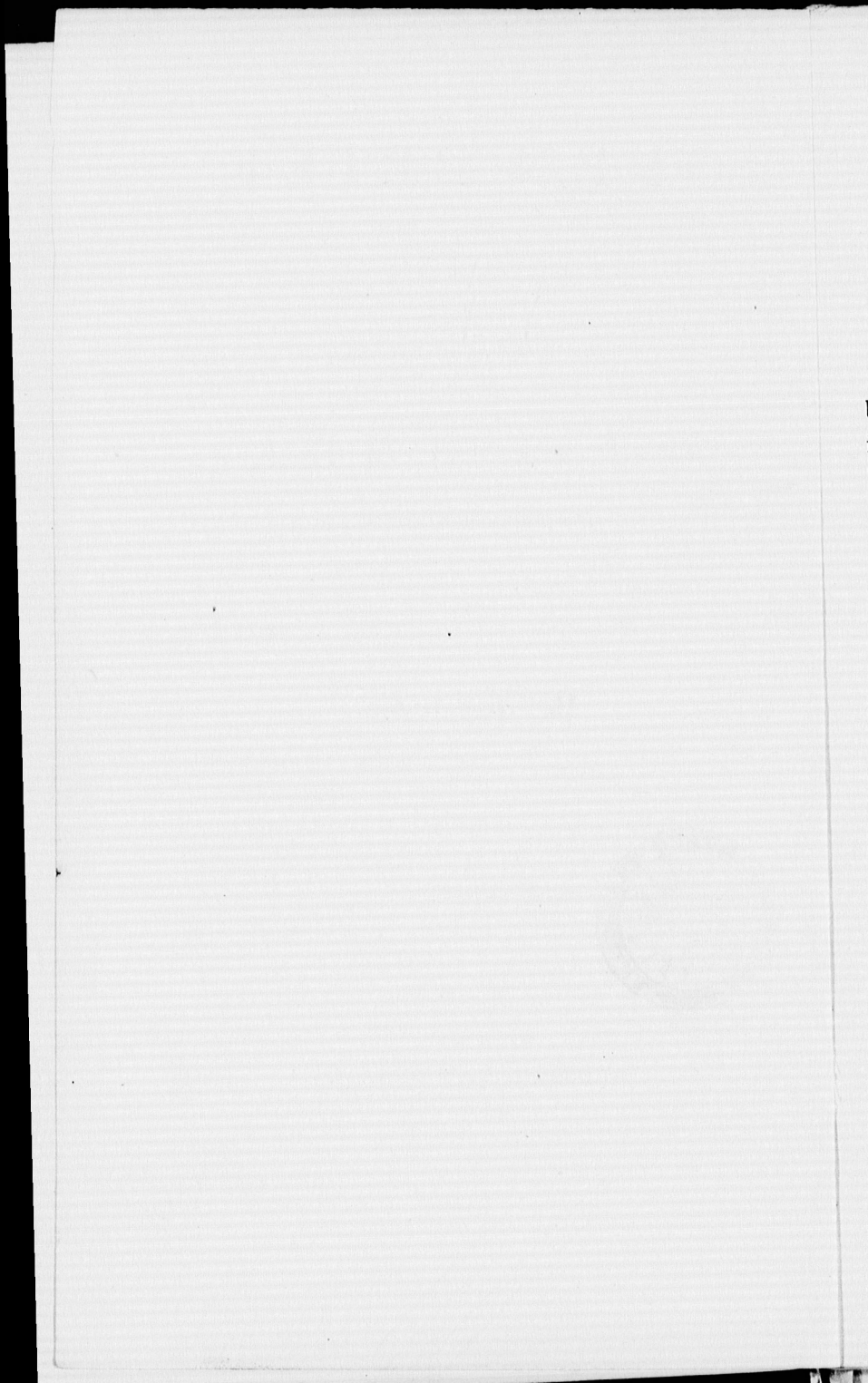

049

DORDRECHT,

BLUSSÉ & VAN BRAAM.

1871.

Hoog Eerwaardig Heer!

Toen ik ten vorige jare de vrijheid nam Uw Hoog Ew. bekend te maken met de willekeurige wijze, waarop in vele gevallen door den pastoor alhier wordt gehandeld, werden te gelijker tijd door mij eenige feiten, die ik daartoe gewichtig genoeg achtte, aan Uwe beoordeeling onderworpen.

Zij bestonden in :

- 1mo. Eene openbare weigering van de H. Communie ;
- 2do. Eene beleedigende persoonlijke qualificatie gedurende eene preek ;
- 3to. Eene publieke erkenning dat de gelden, die ten behoeve der armen bij de gemeentenaren worden opgezameld, niet *nitsluitend* voor die armen worden besteed ;
- 4to. De verkondiging dat de H. maagd, na haren dood, met ziel en ligchaam is gezeten *naast de H. Drievuldigheid (sic)* en aan de regterhand haars Zoons. (*)

Het sub. n°. 1 vermelde feit betrof eene dienstbode, die, toen zij op paasch-maandag met de overige

(*) Zie omtrent de uitdrukking „naast de H. Drievuldigheid” de noot op pag. 17.

geloovigen de communiebank naderde, daarvan door den pastoor tot viermalen teruggeduwd, en alzoo verhinderd werd hare paasch-communie te houden.

De pijnlijke indruk van deze handtastelijkheid werd verdubbeld, door de omstandigheid, dat de pastoor gedurende deze scène de kelk, waarin zich de geconsecreerde hostiën bevinden (de zoogenaamde pixis) in de hand hield, terwijl de dienstbode het bewijs, dat zij den vorigen dag de absolutie van een der naburige geestelijken ontvangen had, — *dus communiceren mogt* — ter aanbieding gereed had.

Zulk eene publieke communie-weigering werd „ten allen tijde” voor eene *zeer gewichtige* zaak gehouden, zóó zelfs, dat zij *hoogst zelden* plaats vindt.

Alle theologanten zonder onderscheid, houden die, — behalve waar het publieke zondaren geldt, — voor ongeoorloofd.

Ter staving van deze bewering zij het mij vergund de *Institutiones diocesis Lugdunensis* (tom. IV, cap. VIII art. 1) hieronder af te schrijven, en de hollandsche vertaling naast den oorspronkelijken tekst te plaatsen.

Quaer. — An peccatoribus publicis concedenda sit Eucharistia?

Resp. — *Illud* prohibitum esse istis Christi ver-

Vraag. — Is het geoorloofd aan publieke zondaren de H. Communie uit te reiken?

Antw. — Dat is ongeoorloofd volgens de woor-

bis: „Nolite dare sanctum canibus....” Sed in ea re maxima opus est prudentia, et summopere cavendum ne pro crimine publico habeatur, quod vel paucis cognitum sit, vel rumoribus incertis, disseminatum, vel sola credulitate aut imperitia aut etiam malignitate fundatum. Crimen publicum haberi non debet, nisi quod nulla tergiversatione celari potest et nullo juris suffragio excusari.

Quaer. — Utrum Eucharistia peccatoribus occultis, eam publico petentibus, conferri debet?

Resp. — Concedendum esse:

1mo. Quia ita nos suo

den van Christus: „Wilt het heilige niet aan de honden geven....” Maar in deze zaak is de uiterste voorzichtigheid noodig, en moet men er zich wel voor wachten, voor eene openbare misdaad te houden, wat óf aan weinigen bekend is, óf door onzekere geruchten verspreid, óf wat alleen gegrond is op lichtgeloovigheid of kwaadwilligheid. Men mag alleen voor openbare misdaad houden, hetgeen door geen tegenspraak verborgen kan gehouden worden, en door niets kan worden gerechvaardigd.

Vraag. — Moet de H. Communie aan geheime zondaars, die haar in 't openbaar vragen, gegeven worden?

Antw. — Ja: ten eerste, omdat Christus ons alzoo door zijn voorbeeld geleerd

exemplo Christus docuit, qui proditorem Apostolum quem noverat scelus atrocissimum meditantem ad sui corporis et sanguinis communionem admisit: „ Ideo Christus Judam non „ repulit a communione,” ait St. Thomas „ ut daret „ exemplum tales peccato- „ res occultos non esse ab „ aliis sacerdotibus expel- „ lendos.”

2do. Quia sacerdos, ut minister publicus communia ecclesiae bona dispensare debet, non juxta *privatam* sed *publicam* notitiam; alioquin innumeris incommodis aditus pateret; quot enim homines, etiam moribus integerrimi a communione abstinerent, ne ab improbo ministro rejicerentur, in cujus odium incurrissent? Quot expellerentur, non quia mali, sed quia parochi displicerent?

heeft, daar hij den apostelverrader tot de nuttiging van zijn lichaam en bloed toeliet, wetende dat deze van den snoodsten misdaad zwanger ging. „ Daarom” zegt de H. Thomas „ heeft „ Christus, Judas de com- „ munie niet geweigerd, om „ daardoor aan de andere „ priesters het voorbeeld „ te geven zulke geheime „ zondaren niet te weren.”

Ten tweede: omdat de priester als openbare bedienaar, de aan allen gemeenschappelijk toebehoorende genade-middelen der kerk, niet naar zijne *eigene bijzondere wetenschap*, maar naar die van *de algemeene bekendheid* vermag te weigeren; want dat anders de deur open zoude worden gezet voor ontelbaar ongeheden. Hoevele menschen toch, van zuivere zeden, zouden zich niet van

Quot propter levius crimen reiecti in suspicionem gravioris noxae venirent, de qua ne cogitassent quidem? de communie onthouden, om niet afgewezen te worden door een onwaardigen priester, wiens haat zij zich op den hals hadden gehaald? Hoevelen zouden niet teruggezonden worden, niet omdat zij slecht handelden, maar omdat zij den pastoor mishaaagd hadden? Hoevelen, die om een licht misdrijf afgewezen werden, zouden niet verdacht gehouden worden van een zwaarder kwaad, dat zij zelfs niet gedacht hadden te bedrijven?

Ziedaar de praktijk der kerk, volgens de handleiding der Christelijke wetenschap voor 't bisdom van Lyon.

Hoe ongunstig steekt, bij die omzichtige kieschheid harer voorschriften, de zoo even vermelde handelwijze van een pastoor in het bisdom van Haarlem niet af?

't Is waarlijk als of ze daar geschreven staan, om de handelingen van den medemblicker pastoor, ten opzichte der bedoelde, door niemand ooit voor eene publieke zondares gehoudene dienstbode, te veroordeelen; die slechts tegen zich heeft, dat zij zich niet

naar des pastoors goeddunken wilde kleeden, en ZEW. haar niet heeft kunnen dwingen buiten 's tijds eene dienst te verlaten, waarin zij door de regenten van het weeshuis, waar zij als kind verpleegd werd, voor den tijd van een jaar verhuurd was geworden.

Gedurende vier achtereenvolgende Zondagen, daverde in den letterlijken zin des woords de kansel (men moet zoo iets bijgewoond hebben om het te kunnen gelooven, maar de geheele gemeente is dáár om het te getuigen) ten einde én de halsstarrige dienstmaagd die hare dienst niet verkoos te verlaten, én de koppige familie die haar niet verkoos te laten gaan, benevens al degenen die verdacht werden beiden in haar verzet te stijven, ten toon te stellen. Alle intimidatie-middelen werden aangewend; ja, zelfs werd, bij niet-onderwerping, bedreigd met openbaarmaking van kleine fouten van de vroegere jeugd, waarop wel werd gezinspeeld, doch die niet werden genoemd.

Nadat nu alle deze zedelijke — eigenlijk onzedelijke — middelen geen doel getroffen hadden, werd de sterke arm der openbare macht ingeroepen, ten einde de dienstmaagd met geweld uit hare dienst te verwijderen. Deze echter stelde na gehouden instructie, door kantonrechter, officier en procureur-generaal van Noord-Holland, de dienstbode zoowel als de familie in 't gelijk; en over des pastoors en der regenten gedrag in dezen verontwaardigd, zeide zij hare bescherming aan *de eersten tegen de laatsten* toe, waar-

door aan al dat onwettig dwingen en pogen voor goed een einde gemaakt werd.

Onmachtig langs dien weg verder iets tegen haar te ondernemen, werd daarop de toevlucht tot de hierboven vermelde *ongeoorloofde* communie-weigering genomen; en werd zij niet omdat zij het *verdiend*, maar omdat zij *den pastoor mishaaagd had*, van de communie letterlijk terug gestooten.

De sub. n°. II bedoelde zaak betref eene beleedigende qualificatie, in eene gehoudene preek toegevoegd aan den schrijver van zeker bericht in de Purmerender courant, over den gunstigen afloop der binnen de stad Medemblik gedurende de maand September gehoudene landbouw-tentoonstelling, en van de daarmede in verband staande volksfeesten.

De laatste regelen van dat bericht, die vooral des pastoors toorn schenen te hebben opgewekt, luiden :

„ Moge de geest van eensgezindheid en
 „ samenwerking waardoor zich de tentoonstel-
 „ ling en alle feestelijke bijeenkomsten onder-
 „ scheiden, steeds tusschen de inwoners van
 „ Medemblik en die der omstreken blijven be-
 „ staan. De van alom saamgevloede menigte
 „ heeft door hare humane houding gedurende
 „ drie drukke dagen het bewijs geleverd, dat
 „ zij hare vrijheid kan gebruiken zonder die te

„ misbruiken, ten gevolge waarvan de aanwe-
 „ wezige rijks-veldwachters meer als commissa-
 „ rissen van orde dan als politie-beambten
 „ dienst hebben behoeven te doen, en er bij
 „ de autoriteiten geenerlei klacht is ingekomen
 „ over vechtpartijen, losbandigheid of ongere-
 „ geldheden van welken aard ook.

„ Men vergelijkte met dezen uitstekenden geest
 „ van orde gedurende de volksfeesten van 1870,
 „ die van 100 ja zelfs maar van 50 of van 25
 „ jaren geleden, en de beste weerspraak is ge-
 „ leverd aan hem, die er een zeker genot in
 „ schijnt te stellen, én onzen tijd én onze zeden
 „ als geheel verdierlijkt, ja slechter dan ooit de
 „ vorige, te bespreken of liever te belasteren.”

En ter oorzake dezer vergelijking tusschen het heden en het verleden, werd de steller die de stoutheid had met den pastoor van Medemblik in de appreciatie van den tijd waarin zij beiden leven, van gevoelen te verschillen, op den volgenden Zondag *niets* meer of minder genoemd dan :

„ Een kanker voor de gemeente, wien elk,
 „ die op den naam van goed katholiek te
 „ zijn aanspraak wilde maken, zijn huis te
 „ ontzeggen had.”

Daar een der in de kerk aanwezigen, algemeen als de man bekend stond, die in zijne qualiteit van lid

van het landbouw-bestuur dat booze stuk had ingezonden, bevatte deze qualificatie en injunctie eene niet te ontkennen verregaande personaliteit, en te gelijk eene overtreding der kerkelijke voorschriften, die volgens het concilie van Keulen van 1536 den verkondiger van Gods Woord gebieden, dat :

„ Hij zich geheel en al hebbe te onthouden
 „ van kwaadspreken en kinderachtige beuzel-
 „ praat ; dat hij zuiver en oprecht dat woord,
 „ zoo als het door de katholieke kerk is goed-
 „ gekeurd, zal verkondigen ; dat hij geweldig en
 „ scherp in het berispen van misdrijven zal zijn,
 „ zóódanig echter dat hij niemand persoonlijk
 „ zal kunnen kwetsen, veel minder aanduiden.”

Het derde feit waarop ik Uw Hoog Ew. aandacht meende te mogen vestigen, bestond in de aansporing tot meerdere ja tot verdubbelde winterinschrijvingen ten behoeve der armen, aangezien, zoo luidde het motief :

„ Heeren armmeesters, ten gevolge der aan-
 „ koop van een geschikt gebouw en daarnaast
 „ gelegen erf, bestemd tot de oprichting en
 „ daarstelling eener bijzondere R. K. school,
 „ gedurende het afgelopen jaar tot dubbele
 „ uitgaven waren verplicht geworden.”

Ik meende steeds, — en wie niet met mij? — dat gelden, ten behoeve der armen aan hunne verzorgers verstrekt, *nitsluitend* voor dat doel besteed moesten worden, en daaraan, „onder welk voorwendsel ook”, *niet* mochten worden onttrokken. Nu is naderhand wel beweerd, dat die heeren armmeesters alleen in naam koopers en eigenaars der aangekochte panden waren, en dat de kooppenningen niet uit hunne administratie doch van elders verstrekt werden; maar, wat betekende dan, als dat *waarlijk* zoo is, de aansporing tot dubbele liefdegiften ter wille hunner behoeftigen?

Uw Hoog Eerw. heeft kunnen goedvinden mij, op op een herhaald schrijven, ten opzichte dezer drie feiten te antwoorden:

„Dat het U gebleken was, dat ook in deze „zaak, zoo als meestentijds het geval is, het „„*hoor en wederhoor*” zijn nut had: dat Uw „Hoog Ew. gemeend had zich van antwoord „te moeten onthouden en te berusten in de „hoop dat geene gegronde reden tot aan- „klacht zoude gegeven worden.”

Ik moet Uw Hoog Ew. openhartig bekennen, dat bovenstaande regelen door mij met verbazing gelezen werden.

Hoe! mijne aanklacht was niet gegrond, en het „*hoor en wederhoor*” was door den bisschop, wiens autoriteit ter beslissing was ingeroepen, in dezen toegepast?

Ik twijfelde óf ik wel juist gelezen, dan óf ik het gelezene wel goed begrepen had.

Maar ja! 't was zoo; en 't bleef zoo; het stond er; én, ik had het gelezene goed verstaan.

Juist omdat het „*hoor en wederhoor*” vooral de plicht is van *hem* die door zijne betrekking geroepen is geschillen te beslechten, had ik Uw Hoog Ew. — ik ben zoo vrij u hieraan te herinneren — verzocht den pastoor en mij in „elkaars bijzijn”, voor eene door Uw Hoog Ew. aan te wijzen autoriteit, te doen hooren.

Eerst dán, nadat aan dit verzoek voldaan was geworden, had er van een „hooren en wederhooren” sprake kunnen geweest zijn.

Wat zou men toch wel zeggen van eene rechtspraak, waarbij de beschuldigde *afzonderlijk* bij den rechter werd toegelaten, terwijl aan den klager de gelegenheid *niet* werd gegeven om óf de ontkenning, óf de verschooning zijner tegenpartij door replek of getuigen te weerleggen?

Zoude zulk eene rechtspraak niet met eene *rechtsweigering* gelijk staan?

De „feiten”, door mij ter Uwer kennisse gebracht en aan Uwe beoordeeling onderworpen, zijn óf waar, óf ze zijn het niet.

Zijn ze *waar*, en ben ik in staat ze door getuigen te staven, dan heeft *de pastoor* volgens alle kerkelijke wetten bestraffing, minstens berisping, verdient.

Zijn ze het niet, óf zijn ze overdreven voorgesteld, óf kunnen ze niet door geloofwaardige getuigen gestaafd worden dan moet *ik*, — de beschuldiger — de schadelijke gevolgen van de ten onrecht ingebrachte beschuldiging dragen.

Maar! als Uw Hoog Ew. „steeds” handelt, zooals U Hoog Ew. in dezen gemeend heeft te moeten handelen, dan is er voor den *leek* geen kans *óóit* eenig herstel van eenig onrecht, hem door een *geestelijken* aangedaan, te erlangen.

Wordt nu niet door die handelwijze een vrij algemeen heerschend gevoelen bij den eersten *op nieuw* gewetigd, namelijk dat men zich liefst de moeite maar sparen moet om zich, met klachten over een geestelijken tot eene hoogere geestelijke autoriteit te wenden, aangezien, *laatstgenoemde* den *eerstgenoemden*, tegenover *hem*, steeds, zoo als men dat gewoonlijk uitdrukt, de hand boven het hoofd houdt.

Hoog Ew. Heer! Als een priester zich, door drift vervoerd, schuldig maakt aan misbruik van macht, gezag en plaats, om óf den geloovige datgene te onthouden waarop hij recht heeft, óf om hem, zonder gevaar van tegengesproken te zullen worden, gedurende de godsdienstoefening te honen, is dat dan niet eene bedenkelijke zaak?

Er wordt evenwel door zijne individuëele handeling nog geen smet geworpen op de kerk wier dienaar hij is; hij werpt die smet nog slechts op zich zelven.

Want evenmin als elke andere maatschappij, kan de kerk instaan voor de onrechtmatige handelingen harer dienaren; zulke handelingen kunnen, daar het geïsoleerde feiten zijn, hersteld of geboet worden.

Maar *oneindig bedenkelijker* is het, als *het gezag*, als *de overheid* berust in een onrecht door wien ook gepleegd, en meer acht slaat op den *stand* van den bedrijver dan op de *eischen* der rechtvaardigheid.

Dan zou men met reden HAMLET kunnen nazeggen:

„There is some thing rotten in the state of Denmark.”

Stel eens, Hoog Ew. Heer, dat aan *U* door eenig rechterlijk ambtenaar onrecht ware aangedaan: dat *gij*, benadeeld of belasterd, Uw toevlucht zoeken moest bij den hoogereren rechter: dat deze, Uwe klacht die ge aannaamt door getuigen te kunnen staven, gehoord hebbende, U verder niets doet weten, maar eindelijk na eene herhaalde klacht antwoordt:

„Ik heb uw tegenpartij gehoord.”

„Het nut van het hoor en wederhoor is mij ook in dezen gebleken.”

„Uw klacht was niet gegrond.”

„Zoudt gij *Bisschop* en *geestelijke overheid*, zulk

eene wijze van rechtspreken door een *wereldlijke overheid* billijk achten?

Zoudt gij die kunnen bëamen, óf wel, zoudt gij die veroordeelen?

Zoudt gij, Néerlands burger, en als zoodanig beschermd door eene wet die, omdat zij recht aan *allen* waarborgt, van hare dienaren *eischt* dat zij in waarheid zullen „*hooren en wederhooren*”, zoudt gij in de bitterheid van uw hart niet zeggen :

„ Waarlijk ! Tegen over een rechterlijk amb-
„ tenaar kan de geestelijke in Nederland geen
„ recht verkrijgen, daar 't schijnt dat *rechters*
„ elkaar steeds tegenover *den priester* de hand
„ boven 't hoofd houden.”

En als Uw Hoog Ew. zoo klaagde, zou men u dan van „ klagten ten onrechte” kunnen beschuldigen?

Maar !..... heb *ik* dan niet evenzeer recht *mij* tegen over *U* te beklagen?

Is er wel *éénig* onderscheid, in Uwe handelwijze ten mijnen opzichte die *werkelijk plaats vond*, en de handelwijze welke ik slechts *veronderstelde*?

Geen getuige toch, is door U opgeroepen of gehoord om mijne beweringen te staven, ze „ waar” of „ onwaar” te maken. De beklagde is eenvoudig in kennis gesteld van de klachte, heeft daarop kunnen antwoorden óf zoo als hij dat verkoos, óf, zoo als hij het in

't belang zijner zaak noodig oordeelde, en repliek was onmogelijk te leveren.

Maar misschien voegt Uw Hoog Ew. mij toe :

„ Gij maakt geen onderscheid tusschen eene
 „ *geestelijke* en eene *wereldlijke overheid*; gij
 „ vergeet, dat een bisschop geen gewoon rechter
 „ is of daarmede gelijk gesteld mag worden.”

Neen Hw. Bisschop! ik vergat dat niet; en omdat ik *dat* niet *vergeten kon*, moest ik mij te eer overtuigd houden, dat een hooge priester van eene *geestelijke* maatschappij die zich de *volmaakte* noemt, (*) méér dan de rechter eener *wereldlijke*, die zich dat voorrecht niet toeschrijft, recht aan elkeen, óók, aan den leek tegen den geestelijke, behoorde te verleen, en ook verleen zou.

Het is volkomen waar, lastig is het, om zoo talrijke klachten waarvan zeer vele maar al te dikwijls ongegrond zijn, aan te hooren.

Maar, behoorde het wel lastiger te zijn voor den vertegenwoordiger der zich de *volmaaktheid* toekennende geestelijke maatschappij, dan voor die eener zich niet zoo volmaakt achtende wereldlijke, ongegronde klachten in ontelbare zaken aan te nemen, te onder-

(*) *Ecclesia est vera perfectaue societas*, enz. Zie: stelling XIX van den *Syllabus*.

zoeken, in waarheid te „*hooren* en te *wederhooren*” door het oproepen en confronteren van getuigen, *liever* dan gevaar te loopen, al ware het ook in slechts ééne gegronde verongelijking, géén recht te doen?

Maar! het prestige van den geestelijken stand zou er onder kunnen lijden, — zoo hoorde ik wel eens beweren, — wanneer een bisschop zoo maar van alle klachten, waarmede de leeken hem tegen hunnen pastoor zoo vaak lastig vallen, notitie wilde nemen.

Hoe nu! moet *prestige* in stand gehouden worden door *rechtsweigering*; óf zal het niet juist des te beter gehandhaafd worden, hoe „*onwrik-, baarder, hoe levendiger de overtuiging der geloovigen, gevestigd is*”, dat bij den bisschop, recht, *nóg onkreukbaarder*, als dat kon zijn, te verkrijgen is, dan bij den wereldlijken rechter?

Zal het prestige der geestelijkheid juist niet éér verloren gaan, als de leek door ervaring leert, dat voor hem, *zelden* voldoening te erlangen is, tegen den overmoed en de willekeur van den priester; en wel zóó, dat hij zich ten laatste liever zal getroosten het hoofd te buigen en zich véél te laten welgevallen, dan als klager bij eene hoogere geestelijke autoriteit op te treden?

Neen bisschop! ik *kan* niet vergeten dat Nederland ons beider vaderland is; dat zijne wetten, wier grondtoon *billijkheid* is en *humaniteit*, voor beiden even verplichtend zijn; dat we, gij zoo wel als ik, zoo gelukkig zijn geregeerd te worden volgens de „moderne

staats-begrippen" der 19de eeuw, en, Gij zoo wel als ik mogen er God voor danken, geen onderdanen van een vorst die de beginselen van „*Encyclica*” en „*Syllabus*” als zijne regerings beginselen huldigt; — dat we beiden, willen we *goede, ware* nederlanders zijn, die naam en hoedanigheid waardig, ook die nederlandsche billijkheid en humaniteit jegens alle medeburgers in toepassing moeten brengen, welke de staat, — al matigt zij zich de volmaaktheid niet aan, — toepast jegens ons allen zonder onderscheid.

De aanleiding tot de laatste maar niet onbelangrijkste zaak, belangrijker dan de vorige, omdat het de leer der kerk zelve geldt, vond ik in eene der leerredenen door den pastoor alhier in de maand October ll. gehouden, wáárin gezegd werd :

„ Dat de h. maagd na haren dood met ziel
 „ en lichaam opgenomen is ten hemel, zit-
 „ tende naast de H. Drieëenheid en aan de
 „ rechterhand van haren Zoon.” (*)

(*) Aan de rechterhand haars Zoons is nog te verstaan, daar CHRISTUS lichamelijk in den hemel tegenwoordig is; maar *gezet* naast de H. Drieëenheid is klinkklare onzin, zooals die den pastoor, in 't vuur zijner improvisatie, wel eens meer ontsnapt.

Op mijne tot Uw Hoog Ew. gerichte vraag, of met deze woorden *werkelijk* de leer der kerk was verkondigd, had Uw Hoog. Ew. de goedheid mij het volgende te antwoorden :

„Dat Uw Hoog Ew. in die woorden des
 „pastoors geene reden tot bezwaar vond,
 „want, dat hij nagenoeg hetzelfde gezegd
 „had wat in den voor dit bisdom (Haar-
 „lem) bestaanden katechismus geleerd wordt,
 „bepaaldelijk in de 18de en 19de les. — Dat
 „het *anders* zoude zijn, wanneer de pastoor
 „de ter hemelopneming der h. maagd met
 „ziel en lichaam, als een leerstuk des geloofs,
 „*dogma*, had voorgedragen, terwijl het tot heden
 „slechts eene *waarheid* is die op het algemeen
 „gevoelen der kerk berust, en welke men, —
 „volgens paus BENEDICTUS XIV, — niet zon-
 „der *grootte vermetelheid* kan betwijfelen, ja
 „volgens anderen niet zonder *vermoeden van*
 „*ketterij* kan tegenspreken.”

Ik moet bekennen dat ik dien nieuwen katechismus van 't bisdom Haarlem niet kende, maar *zeker* meende te weten, dat *in dien mijner jeugd*, van zulk eene verhevene plaatsing der h. maagd nog geene kwestie was.

Wél was het mij niet onbekend, dat ook dit eerbewijs door sommigen in de kerk aan Maria werd

toegekend, maar *niet*, dat zulk eene hulde door het *algemeen gevoelen* der kerk wordt gedeeld: *wél*, dat enkele kerkvaders in dien zin gesproken hadden, *maar óók*, dat sommige schrijvers op wie men zich beroept, niet zonder grond, van lichtgeloovigheid worden verdacht gehouden.

Ten einde mijn beweren te staven, dat lang niet allen in de kerk éénstemmig over de lichamelijke hemelvaart van de h. maagd gedacht en geleeraard hebben, zij het mij geoorloofd, tegen over de door Uw Hoog Ew. aangehaalde autoriteit van paus BENE-DICTUS XIV, die van zijn tijdgenoot, den beroemdsten godgeleerde zijner eeuw, LAMBERTINI, te stellen.

Paus BENE-DICTUS XIV beweert volgens U Hoog Ew.

Dat de hemelvaart van Maria niet zonder vermetelheid kan betwijfeld worden.

De godgeleerde LAMBERTINI zegt :

Latijnsche tekst.

1mo. Dicimus vetustissimos quidem primaevae patris de corporali B. Virginis assumptione siluisse; medii tamen postremaeque aetatis patres tam Latinos tam Graecos eam

Hollandsche vertaling.

Wij zeggen ten eerste: dat de oudste kerkvaders der eerste eeuw over de lichamelijke opneming der h. maagd ten hemel, gezwezen hebben; dat echter in het midden der vol-

disertissime tradi-
disse.

Postremo dici-
mus: non esse
fidei articulum as-
sumptionem B.
Virginis; nam
quaedam scriptu-
rae loca quae ad
eam opinionem con-
stabilendam solent
afferri, aliter etiam
explicari possunt;
nec ejusmodi est
traditio, quae satis
sit ad evahendum
hanc sententiam ad
gradum articulo-
rum fidei.

gende eeuw, zoo
wel grieksche als
latijnsche vaders
die opneming wel-
sprekend hebben
geleeraard.

Ten laatste zeg-
gen wij: dat die
hemelvaart der h.
maagd geen ge-
loofs-artikel is,
omdat sommige
schriftuurplaatsen,
die men gewoonlijk
bijbrengt om *dit*
gevoelen te beves-
tigen, ook op eene
andere wijze kun-
nen verstaan wor-
den; en dat ook
de overlevering
niet van dien aard
of voldoende is,
om die *meening*
tot een *geloofsarti-
kel* te verheffen.

Men ziet, uit deze beide naast elkander staande

uitspraken, van twee in denzelfden tijd levende autoriteiten, dat men volgens de eene, den *onfeilbaren paus*, de hemelvaart der h. maagd zonder groote vermetelheid *niet* zoude mogen betwijfelen, terwijl men volgens de andere, den godgeleerden LAMBERTINI, de bewijsplaatsen daarvoor in een anderen zin willende verstaan, die *wel* zou mogen betwijfelen.

Welk een verschil van gevoelen omtrent deze zelfde zaak tusschen paus BENEDICTUS den onfeilbare, en LAMBERTINI den grootsten godgeleerde van zijn tijd.

Allermoeielijkst is het dit te verklaren, vóóral als men *dit* daarbij in aanmerking neemt: dat het LAMBERTINI zelf was die, onder den naam van BENEDICTUS XIV den pauselijken stoel beklom, en dat, deze laatste als onfeilbaar paus, den eersten als godgeleerde, tegenspreekt, en alzóó *eigenlijk zich zelven* veroordeelt.

Na BENEDICTUS drukken sommige godgeleerden zich over de hemelvaart van Maria, als *godsdiensstige waarheid*, al sterker en sterker uit; en 't geen men volgens eerstgenoemde slechts niet zonder *grootte vermetelheid* kan betwijfelen, zou men volgens latere, reeds niet zonder *vermoeden van ketterij*, mogen tegenspreken.

Maar *denkt en leert* de katholieke kerk, die gecenseerd wordt nóóit tittel of jota in haar leer te veranderen, dan *eens zus* en dan *weer eens zóó*.

Of, is ons in onze jeugd, over hetgeen men onder het woord *ketterij* verstaan moet, niet door de kerk onderwezen, dat volgens den h. THOMAS:

„ *Ketterij* een soort van ongelooft is, waar-
 „ mede *zij* besmet zijn, die wél in CHRISTUS
 „ gelooven, maar zijne geloofstukken (*dog-*
 „ *mata*), — dus geene meeningen of enkel
 „ waarheden, — bederven.”

En volgens andere schrijvers dat :

„ *Ketterij* eene „ vrijwillige toestemming”
 „ is van eene tegen de goddelijke openbaring
 „ indruischende leer, die *bepaald en duidelijk*
 „ óf in de h. schriften óf in de overlevering is
 „ vervat, óf wel, die de kerk verklaart er
 „ stilzwijgend onder begrepen te zijn.”

Maar!..... *wannéér en wáár* heeft de kerk verklaard dat de leer der lichamelijke opneming der h. maagd ten hemel *duidelijk en bepaald* óf in de h. schriften óf in de overlevering is vervat, óf er stilzwijgend onder begrepen is? Voor zoo ver ik weet *nérgens* en *nóóit*.

En als ze dat nergens en nooit verklaard heeft, hoe kan men het dán vermetel noemen er aan te twijfelen; óf hoe kan men dán het vermoeden van ketterij op zich laden, door die hemelvaart tegen te spreken?

Die *beschuldiging* van vermetelheid, en dat *vermoeden* van ketterij, baart dan ook den beoefenaar der kerkelijke geschiedenis minder zorg, en kan alleen

als een *schrikbeeld* voor den onwetenden dienst doen.

Vergun mij, Hoog Ew., dat ik U ten bewijze dat ik dit *met grond* zeggen kan, herinnere aan de houding van den heiligen CYPRIANUS, in zake der geldigheid van den doop *buiten* de katholieke eenheid, bediend.

Die bisschop meende die geldigheid te moeten ontkennen, en bleef tot aan zijn dood het tegenovergestelde gevoelen en de besluiten van den h. STEPHANUS den toenmaligen (*onfeilbaren?*) paus bestrijden.

En toch bij *die* bestrijding gold het niets minder of meer dan eene waarheid die tot het „onvervreemdbaar pand” des geloofs behoort. Daar dit evenwel eerst *later* door eene algemeene kerkvergadering werd uitgemaakt, heeft niemand er óóit aan gedacht den h. CYPRIANUS *vermetelheid* toe te schrijven, veel minder nog hem onder verdenking van *ketterij* te brengen. Immers men heeft zelfs zijn naam in den canon der H. mis eene plaats gegeven, waarin die van den h. paus STEPHANUS niet gevonden wordt. De kerkleeraar AUGUSTINUS verklaart daarenboven dat genoemde denkwijze van dien bisschop geen de minste blaam werpt op zijne heiligheid; ja, dat hij (AUGUSTINUS zelf), bij het weinige, althans ongenoegzame licht, dat ten tijde van CYPRIANUS over deze zaak verspreid was, *casu quo* waarschijnlijk *hetzelfde* gevoelen zou toegedaan geweest zijn.

Maar, — kan het voor de zuiverheid van het geloof wel wenschelijk te achten zijn, dat in een katechismus voor kinderen, welke verondersteld wordt de voornaamste en onmisbaarste waarheden van de katholieke leer te behelzen, eenvoudige meeningen, (*opinionnes*) volgens den godgeleerden LAMBERTINI, die niet met kerkelijk gezag bekleed zijn worden opgenomen? Loopt men daardoor geen gevaar, dat de juiste afscheiding tusschen *geloofsleerstukken*, (dogmata) en eenvoudige *meeningen* (*opinionnes*) van sommigen, uit het oog worde verloren en bij het volk het oude geloof door allerlei aanhangsels verduisterd en in de loop der tijden gewijzigd worde?

Zóó doende toch is men er in geslaagd: 1°. om, na verloop van tijd, het geloof aan de pauselijke onfeilbaarheid bij het volk te vestigen; en 2°. om bij de vaststelling van dit dogma, althans met eenigen schijn van grond, op het geloof der verschillende kerken zich te kunnen beroepen.

En dat dit niet te veel gezegd of te sterk gesproken is blijkt duidelijk, als men de oude deutsche katechismus-boeken, bijv. dat van den h. CANISIUS, 't welk reeds in 1584 in gebruik was, vergelijkt met den katechismus van P. DEHARBE, welke in onzen tijd in Duitschland algemeen is ingevoerd.

Ja en neen staan niet scherper tegen over elkaar, dan de leer dier beide Jesuïten, na eene tijdruimte van nog geen 300 jaren, omtrent de „ persoonlijke onfeilbaar-

heid" des *roomschen opperpriesters*, en de „onfeilbaarheid" der *algemeene kerk*. Beide leerboeken én van CANISIUS én van DEHARBE zijn met de kerkelijke goedkeuring gewaarmerkt; van beiden verklaarden de geestelijke boekenkeurders dat ze de *ware leer* van CHRISTUS bevatten; en toch blijkt uit de vergelijking van beiden, dat: *aan de duitsche katholieken in dat tijdsverloop van drie eeuwen tweeërlei, met elkaar niet overeenstemmende, ja elkander tegensprekende leeringen onderwezen zijn* (*).

Men behoeft echter nog niet eens dat catechismusboek van vóór drie eeuwen te vergelijken met het hedendaagsche, en niet eens driehonderd jaren te gelijk over te springen, om op te merken hoe langzamerhand eene bepaalde leer, bijna ongemerkt, in de richting die men wenscht, gewijzigd worden kan.

't Is voldoende dat men twee verschillende uitgaven van P. DEHARBES eigen boek, bijv. die van

(*) De vergelijking tusschen die reeks van achtereenvolgens gebruikte catechismus-boeken, herinnerde mij levendig aan eene plaat uit mijne jeugd, waarop een aantal koppen naast elkaar waren afgebeeld. De eerste was een formele kikvorschen-kop, de laatste een schoon menschen-hoofd. En hóe was nu die overgang tusschen beide uitersten verkregen? Door eene *zeer kleine, schier onmerkbaar* aangebrachte verandering, tusschen ieder figuur en zijn buurman, in de richting van den kikvorschen kop naar het menschen-hoofd; maar zóó, dat tusschen de twee naast elkander staande koppen zich die strekking niet licht deed opmerken, en het doel der voorstelling éerst, door vergelijking van de verder van elkaar verwijderde beelden, duidelijk werd.

1847 en 1849 met elkander vergelijkt, om te zien, hoe in een tijdsverloop van slechts *twee* jaren, het resultaat van 't geen er in onderwezen wordt, gewijzigd is.

1) In de uitgave van 1847 leerde die katechismus overeenkomstig de vroegere duitse leerboeken dat :

„ *De kerk* een levend lichaam, een orgaan is, ten gevolge waarvan, de *onfeilbaarheid*, (zoo wél als al het andere,) aan de *gansche* kerk, en niet aan het *hoofd* afzonderlijk toekomt ; dat alzoo :

De kerk een lichaam — de paus *niet* persoonlijk onfeilbaar is.

2) In de uitgave van 1849 — dus slechts twee jaren later — heeft dezelfde katechismus hare beschouwingwijze ten dezen opzichte reeds gewijzigd. De kerk heet nu niet meer :

„ Een „ *ligchaam*,” maar eene „ *korporatie*,” die alléén door *hare gehoorzaamheid* met het opperhoofd *veréénigd* blijvende, slechts ten gevolge *dezer verééniging*, (behalve aan al het andere,) óók aan de *onfeilbaarheid* deelachtig wordt, omdat haar „ *hoofd*” de

„zetel dier onfeilbaarheid is; dat alzoo:
De kerk eene *korporatie* — de paus onfeilbaar is.

3) In de uitgave van 1847 leert dezelfde katechismus, in overeenstemming met die uit vroegere tijden, dat :

„Onder de woorden „kerkelijk dogma” alleen verstaan moet worden hetgeen, *altijd, overal en door allen in de gansche kerk*, als zoodanig aangenomen is geworden.

4) In de uitgave van 1849 worden bij diezelfde bepaling de woordjes „en overal” weggelaten en is zij reeds verkort tot :

„Altijd door de gansche kerk.”

't Is duidelijk, dat door die uitlating de oude bepaling van 't geen tot „*het dogma zijn*” vereischt wordt, zeer verwaterd is.

Op gelijke wijze kan men, (en men is er reeds sedert jaren aan bezig) den grond bereiden om de „*meening*” dat de h. maagd met ziel en ligchaam ten hemel is gevaren, later tot een „*geloofsstuk*” te verheffen.

En dat het denkbeeld dier verheffing geenszins

een product is mijner subjectieve fantasie, maar, een door de in deze dagen bovendrijvende kerkelijke partij voorbereid leerstuk, zal Uw Hoog Ew. als concilie-vader mij wel *het minst* kunnen tegenspreken. Ik zal dan ook Uw Hoog Ew. wel niet behoeven te wijzen, op een artikel dienaangaande in de *Civiltà Catholica*, het officieuze zoo niet officieële orgaan des Vatikaans, wiens hoofdredacteur — de jesuït PICCERILLO — aldaar vrijen toegang heeft, elke week met den heiligen vader werkt, en wiens invloed te Rome zoo groot is, dat hij dien van den generaal zijner orde, — pater BECKX — in de schaduw stelt.

Bedoeld artikel wordt zoo algemeen erkend als door Pius IX te zijn geïnspireerd, dat daaraan gerust de waarde van een *manifest* mag worden toegekend. En dit blijkt nóg duidelijker uit de eenstemmigheid waarmede alle katholieke bladen en tijdschriften dat stuk eerbiedig als ware het officieel hebben overgenomen, en vooral uit de *Univers* die de aandacht zijner lezers, (in zijn n^o. van 13 Febr. 1869) tot driemaal toe, er op gevestigd heeft.

Als de „*algemeene wensch*” der geloovigen, wordt daarin de hoop uitgesproken, dat het, *téénmaals* nog aanstaande concilie, zal aannemen en doen afkondigen:

1°. de toepassing van den *Syllabus*.

2°. de leer der persoonlijke onfeilbaarheid des pauses als *geloofstuk* der kerk; en

3°. de „*glorierijke hemelvaart*” der onbevlekt ontvangen maagd evenzoo.

Vermetel zal het, — bovenstaand blootgelegd verlangen in aanmerking genomen, — niet genoemd kunnen worden, als ik het voor hoogst waarschijnlijk houd, dat, ware het concilie niet force-majeure verdaagd, de drie tijdens het pontificaat van Pius IX vastgestelde dogmata, met een vierde (*) vermeerderd zou zijn geworden, en de onfeilbare paus het anathema nu reeds zou hebben uitgesproken over elkeen, die in geweten niet *die „meening”* als „*dogma*” zoude hebben kunnen aannemen, waarvan de *onfeilbare BENEDICTUS XIV* verklaarde, dat ze *nóóit* tot den rang van geloofsartikel (*ad gradum articulorum fidei*) zoude *kunnen* verheven worden.

En *nóg* heeft het allen schijn, dat, blijft de zoo even bedoelde partij het roer der kerk in handen houden (§), de rij der vast te stellen dogmata met de hemelvaart van *MARIA*, niet gesloten zal zijn.

Immers is men reeds ijverig in den weer „*een vijfde dogma,*” *vóór* te bereiden.

(*) Het derde dogma maakt de leer van het onbeperkt gezag des pausen voor elk katholiek verplichtend.

Zie over dit dogma de schriftelijke verklaring van *VON DÖLLINGER* uitgegeven bij *BILEVELD* te Utrecht.

(§) De paus pretendeert wel onder geenens jesuïtischen invloed te staan, maar het, *qui s'excuse s'accuse*, is misschien ook hier van toepassing.

Het geldt, als „*couronnement de l'édifice*,” de „*almacht*” van MARIA.

Ik voorzie, Hoog Ew. Heer! op deze bewering een oocaa van ontkenningen, en velen ja de meesten, geheel ter goede trouw.

Maar, — is het geene waarheid, of heb ik het zelf niet door een der meest geavanceerden — want, ook in de kerk heeft men eene uiterste, eene bergpartij, eene commune, die zoo als elke laatste uiterste partij, alle vroegere geavanceerde partijen overvleugelt, — hooren beweerē: dat MARIA evenzoo de „*biddende almacht*” is, als haar Zoon de „*werkende*”.

Met eene zekere behoedzaamheid — sluipend — *langzaam* maar *zeker*, is men begonnen aan de eenvoudigen, aan de kinderen in de katechismussen, aan de jonge meisjes op de scholen der geestelijke zusters te onderwijzen, (*) dat aangezien de almachtige Zoon niets aan eene zoo heilige en volmaakte moeder vermag te weigeren, zij eigenlijk evenzeer als almachtig „*kan*” — 't is nog niet *moet*, dat komt later, 't is maar eene kwestie van tijd — worden beschouwd.

Het is waar, bij wijze van overgang, en om de

(*) Altijd nog maar als eene vrome *meening*; verder verbiedt de voorzichtigheid en 't wijs beleid *vóór als nog* te gaan; immers de ouders mochten eens al te hard wakker worden geschud en opschrikken. Die andere dogmata zijn toch even goed, — van *vrome meeningen* zoetjes en zachtjes aan tot *leerstellingen* verheven, — de kerk binnengemokkeld.

geloovigen van den *ouden stempel* niet al te rauw op 't lijf te vallen, spreekt men voorloopig nog slechts van eene „*biddende almacht*”; maar *later*, wordt het woordje „*biddende*” in eene der volgende uitgaven van 't katechismus-boekje, — zoowat op de wijze als we in P. DEHARBE's leerboek de woordjes : „*en overal*” vergeten zagen, — weggelaten. En, zóó wordt allengskens de private meening van één vroom enthousiast (vooral godsdienstig enthousiasme is aanstekelijk), medegedeeld aan eenige zijner bewonderaars, — door dezen meer en meer verspreid, — daarop algemeener verkondigd en door velen gedeeld, — eindelijk en zeer geleidelijk tot een kerkelijk dogma verheven.

Gij Hoog Ew. Heer zult mij gemoedelijk toevoegen, dat het er in de kerk *nóóit en in der eeuwigheid* toe komen *zal*, en nooit toe komen *kan*, éénig schepsel, — zij het ook de gezegende moeder des Heeren, — *almachtig* te doen verklaren. En ik durf er bijvoegen, dat Gij, die in 1871 den zetel van Haarlem bekleedt, de veronderstelling aan de *mogelijkheid* der vaststelling van zulk een dogma, met kracht en verontwaardiging van u afwerpt.

Maar..... Is zelfs *zulk eene bisschoppelijke verzekering* in de 19de eeuw, — veronderstel eens dat zij gegeven werd, — eene voldoende waarborg, dat niet een der volgende eeuwen als *dogma* zal zien vaststellen, hetgeen U Hoog Ew. in uwen tijd onmogelijk acht, dat óóit als zoodanig vastgesteld zal kunnen worden, en

dat niet éénmaal een uwer opvolgers, van zijne geloovigen evenzeer de aanneming van het „*dogma der almacht van Maria*” zal eischen, als Uw Hoog Ew. thans uwe geloovigen verplicht tot de aanneming van de leer der persoonlijke onfeilbaarheid des pausen?

Beweerden toch niet in vroegere eeuwen, sommige zelfs door de kerk heilig verklaarde mannen, met die zelfde gemoedelijkheid, met dezelfde zekerheid, overtuiging en gerustheid dat de *onbevleete ontvangenis*, evenmin als de *pauselijke onfeilbaarheid*, óóit tot kerkelijke *dogmata* zouden kunnen verheven worden?

En hoe is dat vaste en gemoedelijke geloof niet gelogenstraft in onze dagen, welke die beide *meeningen* tot *kerkelijke leerstukken* verheven, op straffe van de eeuwige verwerping, zagen aannemen?

Welke waarborg heeft uit dien hoofde Uw Hoog Ew., dat ook *uw vast geloof* — dat men *MARIA nóóit* almachtig zal kunnen verklaren, niet evenzeer bestemd is, in de tijden die komen zullen, ijdel bevonden te worden?

Zijn er ter bevestiging der *onbevleete ontvangenis* en der *hemelvaart* van *MARIA*, én in de h. schrift én in de overlevering, betere gronden aan te wijzen dan voor hare *almacht*?

Maar als *leerstuk* des geloofs heeft, — zoo luidde het vervolgens in uw antwoord, — de pastoor niet

verkondigd, dat MARIA met ziel en ligchaam in den hemel gezeten is naast de H. Drieëenheid, en aan de rechterhand van haren Zoon.

't Is waar en ik beken het volmondig Hoog Ew. Heer, Zijn Ew. heeft er die definitie niet aan toegevoegd.

Maar!..... heeft hij het tegendeel wel gezegd?

Niet de eerste maal toch; néén, eerst nadat hij onderricht was geworden, dat ik zijne wijze van voorstelling bij Uw Hoog Ew. had bekend gemaakt, éerst veertien dagen daarna, is hij er op terug gekomen.

Had de pastoor niet dadelijk eene toelichting moeten geven, om bij de eenvoudige lieden die verreweg de meerderheid zijner toehoorders zullen uitgemaakt hebben te voorkomen, dat zij het hun voorgedragene als geloofsleerstuk aannamen?

Zijn zij toch wel gewoon, dat de pastoor, bij de verkondiging van „*geloofswaarheden*,” hen nadrukkelijk verwittigt dat het „*leerstukken*” (*dogmata*) zijn?

Immers neen!

Zij verwachten van hunnen herder, en terecht, dat Zijn Ew. optredende als leeraar der waarheid, als leeraar der kerk hun niets anders dan de waarheden des geloofs zal voorhouden; en tenzij hij het uitdrukkelijk anders vermeldt, of zij zelven het tegendeel bemerken, nemen zij, het hun door hem verkondigde, als „*zoodanig*” aan.

Ik twijfel dan ook geenszins, Hoog Ew. Heer! — en die twijfel is door hetgeen ik er over hoorde spreken

zekerheid geworden — of de hoorders van de bewuste preek hebben den indruk ontvangen, dat hetgeen zij dien morgen aangaande de h. maagd en haar verscheiden vernamen, de *ware* leer der kerk is en dat zij zoo doende in dwaling zijn gebracht. Eene dwaling waarvan zij zeker moeilijk zullen zijn terug te brengen, maar „*vooral niet*” door subtiliteiten over *opinionēs* min of meer *veritati proximae* (*), zoo als de pastoor later voordroeg, maar die het mij althans moeite kostte te volgen, veel meer ze te begrijpen.

Hoog Ew. Heer! Zeker zal het U na de lezing van het voorgaande niet zeer verwonderen, dat „*ik voor mij*” vast besloten heb geen deel meer te nemen aan de openbare godsdienstoefeningen, daar deze deelneming, een stilzwijgend berusten *in* en een aannemen *van* de pauselijke onfeilbaarheid en andere leerstukken, die de beroemde katholiek DE MONTALAMBERT *eene schande voor het menschelijk verstand* genoemd heeft, met recht veronderstellen zou. —

Ik weet volkomen, Monseigneur! wat mij na de openbaring van dezen brief te wachten staat; maar..... ik deins daarvoor niet terug.

(*) Waartoe dient toch voor een eenvoudig West-Friesch gehoor, dat doorspekken met Latijnsche woorden, liever dan eenvoudig in eene taal, die ze verstaan kunnen, te zeggen: *meeningen die der waarheid min of meer nabij komen.*

Vervreemding *wellicht* van bloed- en aanverwanten, maar het *stellig* verlies van vroegere hooggeschatte en vereerde vrienden, hoe warm mij het hart voor hen ook steeds moge *blijven* kloppen; beschuldiging van ondankbaarheid voor veel, in vorige dagen ondervonden goeds; — maar ik deins er niet voor terug.

Scheldnamen, beledigingen, verwijtingen niet moeilijk te raden voor iemand, die de wijze van bestrijding kent eener pers, die zich de *goede* noemt, maar er helaas, hoe langer hoe minder voor terugdeinst den tegenstander in plaats van hem kalm en waardig te weerleggen, te brandmerken, te verderven en te verdoemen; — ik deins er niet voor terug.

En toch, — de vrees voor dat alles, vereenigd met de zorg voor 't dagelijksch brood, leverde in mijne ziel gedurende maanden eenen vaak overwinnenden kamp tegen de ernstige gemoedsbezwaren, die mij hoe langer zoo minder met vrede lieten toen ik nog, hoewel slechts voor den vorm deel bleef nemen aan de godsdienstoefeningen eener kerk, met wier leerstellingen ik mij des te minder kon vereenigen, naarmate ik hare onvermijdelijke consequentiën naauwkeuriger gadesloeg.

En, is het beroemde *Non-possumus*, zoo dikwijls als heilig bewonderd in den mond van PIUS als de uitdrukking eener heilige overtuiging, *minder* heilig, minder onschendbaar, minder te eerbiedigen wanneer

het na langen en bangen strijd onweerstaanbaar op-
welt, als product eener daartegen overstaande overtui-
ging, uit een ander menschen-hart?

Ik weet reeds vooruit, welk antwoord hierop zal
gegeven worden door hen, die alleen eerbied voor
eene met hunne eigene overeenstemmende overtuiging
schijnen *te kunnen* koesteren; en die voor elke daar-
van afwijkende, slechts laster, spot, hoon en verden-
king over hebben, al is die overtuiging ook verkregen
door een heilig streven en zoeken naar waarheid
zonder eenige nevenbedoeling, door strijden en lijden,
door vallen en opstaan.

Maar Hoog Eerwaardig Heer! ook ik mocht onder-
vinden, dat zelfs „*de zwakke*” krachtig wordt en blijft,
als hij boven een valschen *vrede* de oprechte *waarheid*
heeft leeren liefhebben en betrachten.

Medemblik, Junij 1871.

Met eerbiedige hoogachting Uw H. Ew. dw. dienaar,

G. M E R Z.

Medic. doct.

6.4037^e

25.2.75.2.

H.
1